

Tarih ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bazı Tarih Kavramlarına İlişkin Algılarının Metaforlar Yoluyla Analizi

Perception Analysis of History and Social Studies Teacher Candidates Relation with Some History Concepts through Metaphors

Murat KEÇE*

ÖZ: Öğretmen adaylarının tarih kavramlarına ilişkin algılarının ne yönde olduğunu ve bu algılarını hangi metaforlarla açıkladıklarını incelemeyi amaçlayan bu çalışma, nitel araştırma yöntemine uygun olarak tasarlanan betimsel bir alan araştırmasıdır. Araştırmanın çalışma grubunu 2012-2013 öğretim yılında sosyal bilgiler ve tarih eğitimi bölümlerinde öğrenim gören 152 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen “Tarih Kavramlarına Yönelik Öğrenci Metaforları Anketi” aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre katılımcıların “demokrasi” algılarının düşük düzeyde olduğu ve demokratik, bir toplumda/dünyada yaşamının imkânsızlığına dikkat çektikleri gözlenmiştir. “Savaş”ın yayılabilir yönüne ve taraf olan tüm kesimlerin savaşlarda mutlaka zarar gördüklerine vurgu yapıldığı; “barış”ın tesis edildiği bir dünyanın imkânsızlığı ve bunun bir ütopya olarak algılandığı; “ihtilal/devrim”in belirsizlik ve kaos ortamı oluşturarak toplumsal çöküşe neden olduğu; “hakimiyet”in aşırıya kaçılması durumunda hakimiyet kurulanlara olduğu kadar hakim olana da zarar verdiği ve sonunu getirdiği; “zaman”ın hızlı ve fark edilmeyen bir şekilde geçtiği şeklinde bir algının olduğunu gösteren metaforlar üretilmiştir. “Devlet” kavramına yönelik algıların (her ikisinin de mutlak otorite olduğu gerekçesiyle) çoğunlukla “baba” metaforu üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür.

Anahtar sözcükler: sosyal bilgiler öğretmen adayları, tarih öğretmen adayları, tarih öğretim kavramları, nitel araştırma, metafor.

ABSTRACT: This study aims to investigate in what direction teachers candidates' perceptions related to history concepts and metaphors which illustrate these perceptions. It was designed as a descriptive quantitative research comprising of 152 undergraduate students. The research data was collected from those undergraduates registered in history education department (4th and 5th grades) and social studies department (4th grade) of Gazi University in 2012-2013 academic year through “Metaphors Student Survey Towards History Concepts” developed by researchers. According to research findings perceptions of participants is low towards democracy and it was expressed that “wars” carries a feature which it can spread and all the sections of society suffers in the wars. It is perceived as a utopia which the impossibility of a world where “peace” is established; “Revolution” causes social collapse creating an atmosphere of chaos and uncertainty. Extreme “sovereignty” damage as well as those established dominance in the prevailing. “Time” continues the fast or unnoticed. It was found that perceptions related to the concept of “state” have focused (on the grounds that both the absolute authority) on the metaphor of father.

Keywords: social studies teacher candidates, history teacher candidates, history teaching concepts, qualitative research, metaphor.

1. GİRİŞ

Sosyal bilim disiplinlerinden biri olan tarihe ilişkin Halkın (1989: 4) tarihin, bilgi-tarih yaklaşımıyla değerlendirildiğinde, “insanların geçmişini inceleyen ve onların sosyal eylemlerinin kapsamlı bir tablosunu takdim eden bir disiplin” olduğunu belirtmektedir. Knight’ a (1993) göre tarih, ne geçmişten dersler çıkartılmasını sağlar ne de gelecek için bir takım önlemler alınması anlamına gelir. Bunların aksine geçmişin bilimi olan tarih, geçmişte yaşamış farklı toplulukların ve insanların dünyayı nasıl algıladıkları, karşılaşılan sorunlar karşısında hangi çözüm önerileri getirdikleri ve onların his dünyalarının nasıl olduğunu analiz eder. Köstüklü, (2001: 12) tarihi “geçmişteki olayları yer, zaman ve faileri göstererek kaynaklara dayalı olarak sebep-sonuç ilişkisi içinde inceleyen bilim dalıdır” şeklinde tanımlanmakta iken Vella (2001) ise tarih ve geçmiş sözcüklerinin genellikle aynı anlamda ve aynı şeymiş gibi kullanıldığını fakat geçmiş ile tarih arasında önemli bir fark olduğunu belirtmektedir. Ona göre geçmiş, hâlihazırda olmuş her şeyi kapsadığı halde tarih ise geçmişi kaydeder, araştırır, inceler.

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Isparta-Türkiye, e-posta: muratkece5@gmail.com

Geçmiş, ne olduğunun gerçeğidir. Tarih ise entelektüel bir tartışmadır. Tarih disiplinine has birtakım kavram ve terimler üzerinden gerçekleşen bu entelektüel tartışma sürecinde demokrasi, devlet, savaş ve iktidar/hâkimiyet gibi kavramlardan sıklıkla yararlanılmaktadır.

Tarih eğitimi sürecinde edinilen bilgilerin pekiştirilmesi, bilgilerin kullanılmasına ile mümkün hale gelir. Bunun için bireyin, edindiği bilgileri kavramlara dönüştürmesi gerekir. Ayrıca kavramlaştırılmayan ve kullanılmayan bilgilerin, bellekte kalıcılık süresinin çok kısa olduğu bilinmektedir. Tarihsel olayların belli kavramlarla ifade edilmesi zorunluluğu, onların, içerdikleri düşünceyi kavrayabilmenin ilk şartı olarak görülmektedir (Candan, 2009). Bireyin anlamlı ve sistematik düşünmesi için kavramlara ihtiyaç duyulduğunu vurgulayan Senemoğlu'na (2013) göre kavramlar, yaşamı algılamamız için birer anahtar konumundadır. Benzer şekilde kavramlar üzerine yapılan açıklamalar incelendiğinde fiziksel, sosyal, zihinsel dünyayı anlama ve anlamlı iletişim kurma araçları olarak tanımlandığı görülmekle birlikte kavramlar, insanların karşılaştığı problemleri çözme, dünyayı algılama, yaşamı kolaylaştırma, hususunda da bir araç konumundadır (Althusser, 2003; Demircioğlu, 2005; Gustave, 2004). Dolayısıyla kavramların, insan hayatı için yadsınamaz bir önemde olduğu düşünülmektedir.

Kavramlar, kapsamlı bilgileri kullanılabilir birimler haline getirir. Bireyin bir grup varlık, olay, düşünce ve süreçlerle ilişkiler kurmasına yardım eder. Bu bakımdan, öğrencilerin tarihsel düşünce ve anlayışlarının şekillenmesi ve gelişmesinde öncelikle tarihi kavramlar belirleyici rol oynar (Akinoğlu ve Arslan, 2007). Diğer taraftan “kavramsal anlama” tarih derslerinde üzerinde en çok durulması gereken noktalardan biridir (Dilek, 2007). Tarih derslerinde kullanılan kavramların taşıdıkları anlamlara yönelik öğrencilerde ortak görüşlerin olduğu gibi kavramlara yönelik algıların ayrışması da söz konusu olabilir. Örneğin tarih derslerinin temel kavramlarından olan demokrasi, “egemenlik hakkının halka ait olduğu bir siyasi sistem ve yönetim şekli” (Savaş, 2003) olarak algılanacağı gibi; “bir yönetim biçimi olmaktan çok bir yaşam felsefesi, bir yaşayış biçimi” (Gürşimşek ve Göregenli, 2004) olarak da düşünülebilir (Sarı ve Sadık, 2011). Benzer şekilde zihinlerde “ihtilal/devrim” kavramının anlamına yönelik olumsuz duygu ve düşüncelerin çağrışım yapması ne kadar mümkünse aynı seviyede olmasa bile olumlu yönde çağrışımların olması da muhtemeldir. Diğer taraftan çeşitli eğitim kademelerinde (ilköğretim, orta öğretim ve yüksek öğretim) benzer içerikli öğretim programları çerçevesinde tarih dersleri alan öğrencilerin derste geçen kavramlara yönelik birbirleriyle aynı yönde bir algıya sahip olmaları ve benzer nitelikte metaforlar üretmeleri de beklenmektedir.

Metafor, karşılaştırma anlamında kullanılan bir sözcüktür. Fakat farklı şeyler farklı sebeplerden ve farklı etkilerden dolayı karşılaştırılabilir. Metaforlar, olayların oluşumu ve işleyişi hakkında düşüncelerimizi yapılandıran, yönlendiren ve kontrol eden en güçlü zihinsel araçlardan biridir. Bireylerin soyut veya karmaşık olan olguları daha somut veya tecrübe edilen olgularla karşılaştırmalarını ve bu sayede de bilinmeyen olgulara ilişkin anlayış geliştirmelerine yardımcı olan metaforlar, günlük hayatta kullandığımız dili sadece süslemeye yönelik bir söz sanatından ibaret değildir; insan hayatındaki önemi bundan çok daha fazlasını kapsar (Saban, Koçbeker ve Saban, 2006; Semerci, 2007). İyi bir metafor düşüncelerin gerçekleştirilmesine yardımcı olur. Bir düşünceyi daha canlı, anlaşılabilir, açık ve aydınlatıcı yapar. Metafor, soyut, açık olmayan veya zor düşünceler gibi kolayca anlaşılabilen olguları tanımlamak için kullanılır (Çelikten, 2006: 281). Tarih öğretimi sürecinde de öğrencilerin soyut kavramları anlama ve açıklamaları noktasında çeşitli tarzlarda metaforlar geliştirmeleri beklenmektedir.

Tarih kavramlarına yönelik algılar üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde Demoulin ve Kolstad (2000) sınıf düzeyi yükseldikçe öğretmen adaylarının demokrasi algılarının yükseldiği, Akinoğlu ve Arslan (2007) ortaöğretim öğrencilerinin tarih kavramlarını kazanma düzeylerinin % 70 seviyelerinde tespit edildiği, Kılıç (2010) ile Sarı ve Sadık (2011) öğretmen adaylarının demokrasi algısının düşük düzeyde olduğu, Yalçınkaya (2013) sekizinci sınıf öğrencilerinin tarih kavramının daha çok didaktik yönü üzerine metaforlar geliştirdikleri gibi sonuçlar ulaşılmıştır.

Er Tuna ve Mazman Budak (2013) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adaylarının “tarih” kavramına yönelik, ayna, su ve hayat metaforlarını sıklıkla kullandıkları görülmüştür.

1.1. Araştırmanın Amacı

Tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tarih kavramlarına yönelik algılarını metaforlar aracılığıyla analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

- Öğretmen adayları tarih kavramlarını açıklamada hangi metaforları kullanmaktadırlar?
- Ortak özellikleri dikkate alındığında tarih kavramlarına yönelik metaforlar hangi kategoriler altında toplanmaktadır?

2. YÖNTEM

Sosyal bilgiler ve tarih öğretmen adaylarının tarih öğretim kavramlarına yönelik algılarını açıklamada kullandıkları metaforları tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma, betimsel tarama modelinde nitel bir araştırmadır. Veri toplama ve yorumlama sürecinde nitel araştırma yöntemleri desenlerinden biri olan olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni günlük yaşamda farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. (Patton, 2002: 105; Yıldırım ve Şimşek, 2006: 72). Lakoff & Johnson (2005) tarafından insan bilişinin temeli olarak görülen metaforlardan sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla yararlanılmakta ve bir durum, olay ve olguyu var olduğu haliyle betimlemede işe koşulmaktadır. Ayrıca metaforlar çalışılan konuya ilişkin sağlam ve zengin bir resim sunma konusunda oldukça yararlıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 212). Schmitt (2005) de özellikle nitel araştırmalarda ulaşılan karmaşık bilgilerin açık ve anlaşılır örüntülere dönüştürülmesinde, metaforların çok kullanışlı olduğunu belirtmektedir. Bireylerin kullandıkları metaforlar aracılığıyla, vermek istedikleri anlamlar ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. (Sarı ve Sadık, 2011). Bu araştırmada da öğretmen adaylarının tarih kavramlarına yönelik algıları metaforlar aracılığıyla incelenmeye çalışılmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırma, 2012-2013 öğretim yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi (4 ve 5. sınıf) öğrencileri ile Sosyal Bilgiler Eğitimi (4. sınıf) Anabilim Dalları'nda öğrenim gören toplam 152 öğretmen adayının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının belirlenmesinde amaçlı örneklem yöntemlerinden “ölçüt örnekleme” yaklaşımı tercih edilmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış, araştırmacı tarafından belirlenmiş ya da önceden hazırlanmış bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 112). Bu çalışma için örnekleme dâhil edilebilecek katılımcılarda aranan ölçüt, tarih öğretmenliği (4 ve 5. sınıf) ya da sosyal bilgiler öğretmenliği (4. sınıf) öğrencisi olmalarıdır. Çalışmada son sınıf öğrencilerinin tercih edilme nedeni, bu sınıf düzeyindeki öğrencilerin lisans eğitimi kapsamında almaları gereken tarih disiplini ile ilgili derslerin tamamını almış/alıyor olmaları ile açıklanabilir.

Tablo 1: Çalışma Grubunun Özellikleri

Cinsiyet	Anabilim Dalı		Toplam (f)
	Sosyal Bilgiler (f)	Tarih (f)	
Kız	41	38	79
Erkek	37	36	73
Toplam	78	74	152

Tablo 1’de görüldüğü üzere çalışmaya katılan öğretmen adaylarının anabilim dalı (sosyal bilgiler 78, tarih 74) ve cinsiyet (erkek 73, kız 79) değişkenlerine göre homojen bir dağılıma sahip olduğu anlaşılmaktadır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Verilerinin toplanması sürecinde araştırmacı tarafından geliştirilen “Tarih Kavramlarına Yönelik Öğrenci Metaforları Anketi” kullanılmıştır. İlgili alan yazın taranması doğrultusunda geliştirilen ve iki bölümden oluşan ankette toplam 9 soru bulunmaktadır. İki sorudan oluşan ilk bölüm kişisel bilgilere yönelik (cinsiyet ve anabilim dalı) iken yedi maddeden oluşan ikinci bölüm ise öğrencilerin tarih kavramlarına yönelik algılarıyla ilgilidir. Veri toplama aracının hazırlanması sürecinde öncelikle dört tarih eğitimi alan uzmanının anket maddelerine yönelik görüşlerine başvurulmuş, alan eğitimcilerinden alınan geri bildirimlerde “Darbe” kavramı yerine İhtilal/Devrim kavramlarının kullanılmasının daha doğru olacağı belirtilmiştir. Yapılan düzeltmeler neticesinde son hali verilen ölçme aracı, maddelerin anlaşılabilirliği, kolay/zorluk düzeyleri ve yanıtlama süresi gibi değişkenleri tespit etmek amacıyla ön uygulama kapsamında Gazi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı’nda öğrenim gören dördüncü sınıf düzeyindeki sekiz öğrenciye uygulanmıştır. Ön uygulamaya katılan öğrencilerin anket maddelerini ortalama 10-15 dk. içinde cevapladıkları, maddelerin açık ve anlaşılır olduğu, kendilerine sunulan tarih kavramlarıyla ilgili metafor üretmede çok fazla zorlanmadıkları gözlenmiştir. Tarih kavramlarına yönelik algılarını tespit etmek amacıyla katılımcılara yöneltilen kavramların (demokrasi, savaş, barış, hakimiyet, ihtilal/devrim, zaman, devlet) her biriyle ilgili metaforlar üretmeleri kapsamında örneğin “demokrasi . . . gibidir, çünkü . . .” cümlesini tamamlamaları istenmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz ve içerik analizi birlikte kullanılmıştır. Betimsel analiz, nitel araştırmada elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunulması amacıyla yapılır. Betimsel analizde elde edilen veriler, önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). İçerik analizi ise söylemin görünen, kolayca yakalanan, sergilenmiş ve ilk bakışta algılanan içeriği yerine, gizli, üstü kapalı içeriğini ortaya çıkarmayı sağlamaktadır. Diğer taraftan içerik analizi; frekans analizi, kategorisel analiz, değerlendirici analiz, olumsuzluk ya da ilişki analizi olmak üzere 4 farklı teknikte gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada yararlanılan kategorisel analiz tekniği, belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesini ve ardından bu birimlerin, belirli kriterlere göre kategoriler halinde gruplandırılması şeklinde açıklanabilir. Kategorilerin homojen, ayırt edici, objektif olması, bütünsellik taşıması, amaca uygun ve anlamlı olması gerekmektedir (Bilgin, 2006: 19). Diğer taraftan araştırma bulgularının genellenebilmesi açısından dış güvenilirlik analizinden elde edilen değerler önemli bir yere sahiptir. Ancak nitel araştırmaların ana hedefi ulaşılan bulgulardan genellemelere yapmak olmadığı (Johnson ve Christensen, 2004: 281) için Lincoln ve Guba (1985) nitel araştırmalarda güvenilirlik kavramı yerine “tutarlılık” teriminin kullanılmasını yeğlemekte (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2006) iken Şencan (2005) “dayanaklılık” teriminin kullanılmasını önermektedir. Bu çalışmada da güvenilirlik analizleri çerçevesinde katılımcıların tarih kavramlarına yönelik geliştirdikleri metaforlardan benzer içerikli olanların bir araya getirilerek kavramsal kategorilerin oluşturulmasında bir uzmandan yardım alınmış ve öğretmen adaylarından elde edilen metaforlar sınıflandırılmıştır. Daha sonra araştırmacı tarafından yapılan sınıflandırmalar ile alan uzmanı tarafından yapılan sınıflandırmalar karşılaştırılarak tutarlılık düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Miles ve Huberman’ın (1994: 64) formülü (Güvenirlik=görüş birliği/görüş birliği+görüş ayrılığı X 100) kullanılarak yapılan güvenilirlik analizi sonucunda yüzde 90 oranında bir tutarlılık olduğu tespit edilmiştir. Miles ve Huberman’a (1994) göre iki farklı uzman tarafından yapılan sınıflandırmaların karşılaştırılmasında yüzde 90 ve üzeri tutarlılığın sağlanması, çalışmanın güvenilirliği kanıtlamak için yeterlidir.

3. BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların tarih öğretiminde kullanılan kavramlara ilişkin ne tür metaforlar geliştirdikleri ve bunların hangi gruplar altında toplandığı, kendilerine yöneltilen kavrama olumlu ya da olumsuz anlam yükleyerek benzeşim kurdukları, öğrenim görülen anabilim dalının öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar üzerinde nasıl bir etkisinin olduğuna ilişkin ulaşılan bulgulara ve bunlara dayalı yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 2: “Demokrasi” Kavramına Yönelik Geliştirilen Metaforlar ve Frekans Dağılımları

Anabilim Dalı	Metaforlar	f*	%
Sosyal Bilgiler Eğitimi	Ev (n:4), hayat (n:3), aile (n:3), cennet (n:2), ütopya (n:9), masal (n:9), rüya/hayal (n:6), orman/papatya (n:9), su (n:4), sonbahar yaprakları (n:6), dengesiz duran terazi (n:3), çoğunluğun kazandığı yarış (n:4), mağaza (n:2), çağdaş toplumlarda kilidi açan anahtar (n:3), ilaç (n:4), egemenlik (n:5)	20	18,60
Tarih Eğitimi	İlaç (n:4), Kaf Dağı/masal/bulut (n:12), seçim/oy sandığı (n:7), insan (n:4), at koşumu (n:5), hayat/yaşam biçimi (n:5), İslamiyet (n:4), ekmek (n:4), hükümetlerin (iktidarın) sopası (n:7), bardağın içindeki su (n:11), orkestra (n:5), tatlı bir yiyecek (n:8)	20	18,00

f: Kategorileştirilen metafor sayısı

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarına yöneltilen ilk kavram, “Demokrasi” olmuştur. Her iki gruptaki katılımcılar tarafından “demokrasi” kavramının “ulaşılmayan şey”, “masal”, “Kaf Dağı kadar erişilmeyen hedef, “gerçekleşmeyecek bir rüya” ya da “varlığı hayal edilen bir ütopya” gibi kategorilerle nitelendirilmesi, katılımcılarda demokratik tutum ve kuralları ekseninde çevrelenmiş bir hayatın mümkün olmadığı yönünde yaygın bir inancın varlığını göstermektedir. Yine demokrasinin seçme ve seçilme yönünün ön plana çıkarıldığı benzetmelerde tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “seçim/oy sandığı” içerikli metaforlar geliştirdikleri görülmektedir. Tarih öğretmen adaylarının demokrasinin tüm bileşenleriyle uygulandığı toplumlarda “Anzer Balı” kadar lezzetli bir yiyecek olduğu düşünülmektedir. Yine demokrasinin farklı görüş ve düşüncelerin özgürce ifade edildiği bir ortamı sağladığına ilişkin katılımcılar “orman/papatya” ve “orkestra” metaforunu kullanmaktadırlar. Bu anlamda “demokrasi”nin çok sesliliğin olduğu bir ortam olarak algılandığı ve her türden görüşün temsil edildiği bir platform olarak değerlendirildiği söylenebilir. Bunun yanında sosyal bilgiler öğretmen adayları demokrasinin bir kesimin çıkarlarına hizmet ettiğini düşündükleri için kavramı “dengesiz duran terazi” şeklinde açıkladıkları; tarih öğretmen adaylarının da hükümet politikalarını eleştirir nitelikte “hükümetlerin kullandığı sopa” şeklinde bir metafor geliştirdikleri gözlenmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adayları “çoğunluğun kazandığı yarış”, tarih öğretmen adayları da “bardağın içindeki su” metaforlarıyla demokratik kural ve işleyişlerin, gücü elinde bulunduranlar tarafından istenildiği gibi kullanılabileceği tehlikesini dile getirmişlerdir. Bu bulgu, demokratik tutum, davranış ve değerlere dayalı bir yaşam felsefesini toplumsal ve yönetsel anlamda henüz tam olarak içselleştiremediğimiz şeklinde yorumlanabilir. Tarih eğitimi öğrencilerinden bir kısmının kavramı İslamiyet metaforu ile açıklamaları, katılımcılarda İslamiyet’in özünde demokrasinin olduğuna yönelik bir algının olduğunu göstermektedir. Demokrasi kavramı ile benzeşim kurulan metaforlar genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların “demokrasi” kavramına yönelik olumlu görüş bildirdikleri ancak demokratik tutum ve davranışlara dayalı bir toplumsal yaşamın varlığına olan inançlarının düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 3: “Savaş” Kavramına Yönelik Geliştirilen Metaforlar ve Frekans Dağılımları

Anabilim Dalı	Metaforlar	f*	%
Sosyal Bilgiler Eğitimi	Cehennem (n:5), Azrail (n:8), ateş (n:6), bulaşıcı hastalık (n:8), felaket (n:6), ölümcül virüs (n:4), katliam (n:3), karanlık (n:5), yaş ve kurunun birlikte yanması (n:8), vampir (n:4), fırtınalı gece (n:4), karabasan (n:3), gözyaşı (n:4), doğal afet (n:6)	14	13,02
Tarih Eğitimi	Film (n:5), satranç (n:4), cehennem (n:4), karanlık (n:4), fırtınalı hava (n:3), hastalık/mikrop (n:7), insan biçer (n:5), futbol maçı/oyun (n:5), bozuk terazi (n:5), aşk (n:4), felaket (n:3), cehalet (n:4), yıkım (n:5), bir ırmağın önünde duran kayalar (n:5)	15	13,50

f. Kategorileştirilen metafor sayısı

Tablo 3’te “savaş” kavramına yönelik geliştirilen metaforlar incelendiğinde genellikle söz konusu kavrama olumsuz anlamlar atfedildiği tespit edilmiştir. “Cehennem”, “hastalık”, “felaket”, “fırtınalı hava/gece” gibi metaforlar her iki katılımcı grubun da ortak kullandıkları olumsuz içerikli benzetmelere örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanında tarih öğretmen adaylarının savaşın daha çok bir kazananı ve kaybedeni olduğu düşüncesiyle taktiksek hamleler gerektiren oyun yönüne vurgu yaparak “satranç” ve “futbol maçı” gibi metaforlarla benzeşim kurdukları anlaşılmaktadır. “Savaş” kavramı ile ilgili en dikkat çeken bulguya (yaş ve kurunun birlikte yanması) sosyal bilgiler öğretmen adaylarından ulaşılmıştır. Katılımcılar bu metaforla savaşın kaybeden bir tarafının olmadığını belirtmekle birlikte savaşlarda suçuzların da suçlularla birlikte acı çektikleri hatta yaşamlarını yitirdikleri dile getirilmektedir. Yine her iki gruptaki katılımcıların savaş kavramını “bulaşıcı hastalık” ve “virüs” gibi metaforlarla açıklamaları savaşın yayılma özelliğine vurgu yaptıkları şeklinde yorumlanabilir. Ancak savaşların en önde gelen niteliklerinden biri olan yayılabilirliğinin, sosyal bilgiler öğrencilerine nispeten tarih disipliniyle daha fazla iç içe olan tarih öğrencilerince vurgulanması beklenmekteydi. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının söz konusu kavrama yönelik “doğal afet” metaforunu kullanmış olmaları, dünyada yaşanan savaşları olağan ve kendiliğinden gelişen olaylar olarak değerlendirdikleri ve bu yönde bir algıya sahip oldukları ile açıklanabilir, ancak savaşların doğal olarak meydana gelmesinden ziyade insanların hırs ve açgözlülüğünden kaynaklanan beşeri afetler olduğu söylenebilir. Tarih öğretmen adaylarının savaşları, dünya tarihinin gelişim seyrini yönlendirdiğine yönelik algılarını “bir ırmağın önünde duran kayalar” kategorisi altında toplanan metaforlarla benzeşim kurarak ifade etmeleri dikkat çeken bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan “savaş” kavramına yönelik üretilen metaforlar genel olarak ele alındığında katılımcıların farklı bakış açılarını yansıtan metaforlar üretme konusunda yeterince yaratıcı olmadıkları söylenebilir. Tarih öğretmen adaylarının kavramın içeriği ve felsefi temellerine yönelik metaforlar üretmelerine karşın sosyal bilgiler öğretmen adaylarının nispeten yüzeysel değerlendirmelerde buldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 4: “Barış” Kavramına Yönelik Geliştirilen Metaforlar ve Frekans Dağılımları

Anabilim Dalı	Metaforlar	f*	%
Sosyal Bilgiler Eğitimi	Bahar (n:5), güneş (n:4), huzur (n:6), yapboz (n:3), patlamaya hazır bomba (n:5), çiçek (n:4), beyaz güvercin (n:3), gökkuşağı (n:5), cennet (n:4), su (n:7), kuş sesi (n:4), güzel bir gün (n:4)	12	11,16
Tarih Eğitimi	Pembe dizi/ütopya (n:12), su (n:4), hava (n:3), güneş (n:4), sıcak ekmek (n:4), çiçek/lale (n:5), sevgi/huzur (n:5), terazi (n:7), rüya (n:5), savaşa hazırlık süreci (n:6)	12	10,80

f. Kategorileştirilen metafor sayısı

Tablo 4’te katılımcıların “barış” kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar incelendiğinde olumlu duygu ve düşünceleri yansıtan kategoriler altında birleştirilmiş metaforların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bununla birlikte her iki grupta yer alan katılımcıların, hâkim barış

sürecinin aslında savaşa hazırlıkla geçtiği ve her an bir savaş ortamına girilebileceği riski üzerinde ortak görüşte oldukları anlaşılmaktadır. Altı bin yıllık insanlık tarihinde 14.000 gerçek savaşın yaşanmış olması (Dâver, tarihsiz) katılımcıların kavrama yönelik algılarını doğrular niteliktedir. Yine tarih öğretmen adaylarının “barış” kavramını “pembe dizi” ve “ütopya” gibi metaforlarla benzeşim kurarak açıklamaları dünyada gerek insanlar ve toplumlar gerekse devletler arasında kalıcı barış ortamının sağlanacağına yönelik algı düzeylerini göstermektedir. Kalıcı barışın bir ütopya olduğunu dile getiren Göçmen (2010), bugün kitlesel imha ve büyük patlama gücüne sahip nükleer silahların yaygın olarak kullanılma tehlikesinin, barış ve savaş sorununu sadece insanlığın değil bütün canlıların ve biyolojik evrimin geleceğiyle ilgili büyük bir sorun olduğunu vurgulamaktadır. Diğer taraftan tarih öğretmen adaylarının “terazi” metaforlarıyla hâkim barış ortamının sürekli kılınabilmesinde tüm paydaşların davranışlarında çok hassas hareket etmesi gerektiğine dikkat çektikleri görülmektedir. Katılımcıların “barış” kavramına yönelik geliştirdikleri metaforların içerik ve gerekçe sunma açısından “demokrasi” kavramını açıklamada kullandıkları metaforlar ile paralellik gösterdiği de anlaşılmaktadır. Başka bir anlatımla öğretmen adaylarına göre “demokratik yaşam” ve “barış ortamı” tüm insanlığın arzu ettiği küresel bir beklenti olmasına rağmen ulaşılmaması ise bir “hayal”den başka bir şey değildir.

Tablo 5: “Hâkimiyet” Kavramına Yönelik Geliştirilen Metaforlar ve Frekans Dağılımları

Anabilim Dah	Metaforlar	f*	%
Sosyal Bilgiler Eğitimi	İktidar eleştirisi (n:10), faşist liderler (n:7), baba (n:6), kafes (n:7), tatlı bir yiyecek (n:6), güçlü hayvan (n:5), girdap (n:3), gökyüzünü saran bulutlar (n:4), çember (n:4), öğretmen (n:5), güç (n:5), dağ (n:1)	12	11,16
Tarih Eğitimi	Otorite/güç/iktidar (n:9), tehlike (n:11), esaret (n:5), aşk (n:4), diktatörlük (n:6), iktidarı eleştirisi (n:11), sermaye (n:3), Tanrı/Allah (n:5), baba (n:8)	9	8,10

f. Kategorileştirilen metafor sayısı

Tarih derslerinde sıklıkla kullanılan kavramlardan birisi olarak “hâkimiyet”in öğrenciler tarafından nasıl algılandığı ve bu algılarını hangi metaforları kullanarak açıkladıklarını gösteren Tablo 5 incelendiğinde her iki grupta yer alan katılımcıların iktidarı eleştirir nitelikte metaforlar ürettikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgudan hareketle çalışmaya katılan öğretmen adaylarından yaklaşık % 20’sinin yaşadığı toplumdaki özgürlüklerin kısıtlanmasından memnun olmadıkları ve hâkimiyeti elinde bulunduranların bu gücü, kendi çıkarları doğrultusunda kullanabildikleri yönünde bir endişeye sahip oldukları yargısına ulaşılmaktadır. Aynı şekilde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “faşist liderler”, tarih öğretmen adaylarının “diktatörlük” metaforlarıyla hâkimiyet kavramı arasında benzeşim kurdukları görülmekle birlikte “baba” metaforunun da söz konusu kavramı açıklamada tercih edildiği gözlenmiştir. Katılımcı görüşlerine dayanılarak ulaşılan bulgu (“baba” metaforu), Türk toplumlarındaki aile yapısında kendini gösteren geleneksel ataerkil anlayışın bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Yine sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “kafes”, tarih öğretmen adaylarının da “esaret” kategorisi altında toplanan ilgili metaforlarla benzeşim kurdukları egemen bir gücün hâkimiyeti altında bulunulmasının “kafesteki bir kuş” gibi esir tutulma şeklinde bir hayata mahkûm kılınması olarak yorumladıkları anlaşılmaktadır. Tarih öğretmen adayları tarafından “hâkimiyet”in tehlike yönüne dikkat çekilmekte ve aşırı hâkimiyetin hâkim olanı sonunu getirebileceği riskine vurgu yapılmaktadır. Tarih öğretmen adaylarıyla aynı çizgide bir metafor üreten sosyal bilgiler öğretmen adaylarının da “hakimiyet”in “çikolatalı bir pasta” gibi lezzetli olduğu ancak fazla yenilmesi (aşırı hakimiyet kurulması) durumunda karın ağrısına yol açabileceği tehlikesini vurguladıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Türköne (2011) de hâkimiyeti elinde bulunduranların bu gücü sınırlı bir çerçevede kullanmasının önemine dikkat çekerek aksi halde “şekerci dükkânına girmiş çocuğun çılgınlığıyla kendine bile zarar verebileceğini” dile getirmektedir.

Tablo 6: “İhtilal” Kavramına Yönelik Geliştirilen Metaforlar ve Frekans Dağılımları

Anabilim Dalı	Metaforlar	f*	%
Sosyal Bilgiler Eğitimi	Yıkım (n:5), dozer (n:4), yeni bir sayfa (n:4), gebe kadın (n:4), yeni doğmuş bebek (n:4), deprem (n:4), kıyamet (n:5), gölge (n:3), lamba (n:1), yeni bir gün (n:4), yeni tanışılmış kimse (n:4), katliam (n:3), zehirli bal (n:6), bazen gül bazen diken (n:5), çamur (n:5), üvey anne (n:2) estetik (n:4)	17	15,81
Tarih Eğitimi	Kumar (n:8), mutasyon (n:7), ekşi erik (n:1), yıkım (n:4), demir (n:1), ölüm (n:4), zehir (n:5), kargaşa (n:4), belirsiz odaklardan gelen ateş (n:6), hâkimiyeti kaybedilmiş araç (n:7), yenilik (n:5), kaba kuvvet (n:4)	14	12,06

f: Kategorileştirilen metafor sayısı

“İhtilal/devrim” özellikle siyasi tarih konularının öğretiminde sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti’nin yakın tarihinde maruz kaldığı askeri darbelerin tamamı bir ihtilal niteliği taşımaktadır ve tarih derslerinde adı geçen kavrama yüklenen anlamlar, ihtilallerin kazanımları ve toplumsal yaşama yönelik zararları üzerine tartışmalar yapılmaktadır. Bu anlamda katılımcıların Tablo 6’da “ihtilal” kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar incelendiğinde her iki katılımcı grupta yer alan öğretmen adaylarının “ihtilal” kavramını hem olumlu hem olumsuz anlama gelebilecek metaforlarla açıkladıkları görülmekle birlikte daha çok olumsuz yönde benzeşimlerin kurulduğu da tespit edilmiştir. Bir “yıkım” olarak değerlendirilen “ihtilal” var olan düzenin bozulması olarak yorumlanmaktadır. Yine az sayıdaki katılımcının (özellikle sosyal bilgiler öğretmen adayları) “ihtilal” kavramına olumlu bir yakıştırma yaparak “yeni bir başlangıç” kategorisi altında toplanan metaforlar üretmeleri, yeri geldiğinde toplumdaki kötü koşulların ancak “ihtilal” yapılarak düzeltilebileceğine yönelik görüşlerinin olduğunu düşündürmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki “ihtilaller”e giden süreçte farklı alanlarda üretilen senaryolar hayata geçirilmekte ve zihinlere “tek çarenin ihtilal olduğu” şeklinde bir algı yerleştirilmektedir. Tarih öğretmen adaylarının bu düşünceyle aynı düzlemde geliştirdikleri metaforlar “belirsiz odaklardan gelen ateş” kategorisini oluşturmuştur. Öte yandan tarih öğretmen adaylarının diğer gruptaki katılımcılardan farklı olarak “ihtilal”i gerçekleştiren kişilerin başarılı olmaları durumunda “kahraman”, başarısız olmaları durumunda ise “hain” olarak nitelendirileceklerini ve ihtilal sonucu oluşan yeni düzenin mutasyona uğrayarak değişse de özün aynı kalacağını dile getirdikleri gözlenmiştir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bu yöndeki metaforları ise “estetik” kategorisi altında birleştirilmiştir. Bu gruptaki katılımcılar, insanların estetik görünüm olarak değişmeler de içeriği değiştirmenin imkânsızlığına vurgu yapmaktadırlar. Yine sosyal bilgiler öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlar sonucu kategorileştirilen “bazen gül bazen diken”, “yeni tanışılmış kimse” ve “gebe kadın” benzetmeleri ile ihtilal sonucu oluşan yeni durumun olumlu gelişmelere yol açma ihtimali kadar olumsuz sonuçlar doğurma ihtimalinin de bulunduğunu göstermektedir. Yine aynı grupta yer alan katılımcılar tarafından “zehirli bal” metaforuyla açıklanan kavramın dışarıdan etkileyici görünmesine rağmen içeriğinin son derece zararlı olduğuna dikkat çekilmektedir. Katılımcı görüşlerinden ulaşılan bulgular genel olarak değerlendirildiğinde mevcut yapının güç kullanarak değiştirilmesinden kaynaklanan “ihtilal” kavramına ilişkin çoğunlukla olumsuz anlam yüklendiği ve bu yönde metaforlar geliştirildiği, ihtilal sonucu oluşan ortamda belirsizliğin hâkim olacağı ve ihtilal sonucu mevcut yapıların tamamen kaldırılmayıp birtakım düzenlemelerle yeniden şekillendirildiğine yönelik metaforlar ileri sürüldüğü tespit edilmiştir.

Tablo 7: “Zaman” Kavramına Yönelik Geliştirilen Metaforlar ve Frekans Dağılımları

Anabilim Dalı	Metaforlar	f*	%
Sosyal Bilgiler Eğitimi	Su (n:18), göz kırpmak (n:4), bozuk kaset (n:4), altın/para (n:6), ilaç (n:9), nefes (n:3), rüya (n:7), kabuk (n:4), yaşlı bir insanın yüzündeki çizgiler (n:4)	10	9,30
Tarih Eğitimi	İlaç (n:7), su (n:19), sürpriz (n:4), kum (n:6), rüya (n:8), öğüt (n:8), gizem (n:5), mum (n:5), aşk (n:3)	9	8,10

f. Kategorileştirilen metafor sayısı

Köstüklü'ye (2001) göre “geçmiş ve zaman” kavramı, tarihin vazgeçilmez unsurudur. Çünkü tarih demek, bir bakıma geçmiş zamana işaret ettiği için geçmiş olmadan tarih olmaz. En basit ifadeyle geçmişin bilimi olarak tanımlanan tarih, geçmişten günümüze yaşanan süreçteki olay ve eylemleri incelemektedir. Dolayısıyla tarih disiplininde “zaman” kavramının kendine has bir konumu vardır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının “zaman” kavramına yönelik algılarını yansıttığı varsayılan metaforlar incelendiğinde her iki grupta yer alan katılımcıların benzer içerikli metaforlar geliştirdikleri gözlenmiştir. Öğretmen adaylarının “zaman” kavramı ile en fazla benzeşim kurdukları metaforun “su” olduğu görülmektedir. Bu metaforu geliştirme nedeni olarak ise “zaman”ın da bir su (ırmak) gibi sürekli aktığı ve hiçbir zaman tersine hareket etmediği gerekçe gösterilmektedir. Yine katılımcıların “zaman”ın bir ilaç gibi tedavi edici bir yönü olduğuna vurgu yaptığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan sosyal bilgiler öğretmen adayları “zaman” içinde gelişen olayların sürekli benzer şekilde tekrar ettiğine (tarih tekrardan ibarettir); tarih öğretmen adaylarının da insanlara nasihat veren didaktik yönü bulunduğuna dikkat çektikleri bulgusuna ulaşılmıştır. “Rüya” metaforu ile benzeşim kurarak kavramı açıklayan katılımcılar tarafından zaman içinde insanın çok şey yaşadığı ancak bir anda ömrünün sonuna geldiğinden habersiz olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu noktada katılımcıların zaman kavramının hızlı ve fark edilmeyen bir şekilde geçtiğine vurgu yaptıkları anlaşılmaktadır. Öğretmen adaylarının diğer kavramlardan farklı olarak “zaman” kavramına ilişkin üretilen metafor frekanslarının düşük olduğu bulgusu, katılımcıların söz konusu kavrama yönelik metafor üretmede yeterince yaratıcı düşünemediklerini göstermektedir.

Tablo 8: “Devlet” Kavramına Yönelik Geliştirilen Metaforlar ve Frekans Dağılımları

Anabilim Dalı	Metaforlar	f*	%
Sosyal Bilgiler Eğitimi	Anne (n:8), baba (n:22), insan (n:8), keskin kılıç (n:1), Mısır Piramidi (n:1), iktidar (n:9), güneş (n:7), ev (n:6)	8	7,44
Tarih Eğitimi	Kucak (n:5), ev (n:6), insan (n:9), hazine (n:1), ana (n:6), baba (n:21), toprak (n:5), dağ (n:5), kukla (n:9), millet (n:4), iktidar (n:7)	11	9,90

f. Kategorileştirilen metafor sayısı

Özellikle siyasi tarih derslerinde sıklıkla kullanılan “devlet” kavramına yönelik katılımcı algılarının hangi yönde ve ne şekilde olduğunu açıklayan tablo 7’deki metaforlar incelendiğinde en dikkat çeken bulgu, gerek sosyal bilgiler gerekse tarih öğretmen adaylarının “devlet”i çoğunlukla baba metaforu benzeşim kurarak açıklamış olmalarıdır. Öğretmen adaylarının “baba” metaforunu kullanma gerekçeleri incelendiğinde ise “baba nasıl bir ailede gerektiğinde döven/cezalandıran gerektiğinde seven bir otoriteyi temsil ediyorsa devlet de aynı şekilde vatandaşları üzerinde benzer bir etkiye sahiptir” algısının olduğu görülmektedir. “Devlet ne yaparsa haklıdır ve vatandaş ona uymak zorundadır” algısını açığa çıkaran bu metaforun geliştirilmesinde etkili olan tarihsel arka plan incelendiğinde Orta Asya’da kurulan Türk Devletlerinden bu yana Türk toplumundaki mevcut anlayışın olduğu düşünülmektedir. Mutlak monarşi ile yönetilen bilinen ilk Türk Devleti Hun İmparatorluğu’ndan demokrasi ile yönetilen Türkiye Cumhuriyeti’ne kadar Türk toplumunda devleti yönetme yetkisi Tanrı tarafından hükümdara (yönetici) verilmiştir. Bu nedenle de devlet kutsal sayılmıştır. Diğer taraftan Engin’e

(2014) göre Türkler cumhuriyetten itibaren yüzünü batıya dönse de hala bir doğu ülkesidir. “Asya Despotizmi” denilen bir devlet türünün Türk toplumun genlerine işlediğini ve bu nedenle devletin birey karşısında üstün kılındığını, “birey devlet için vardır” anlayışının egemen olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde Türkiye Cumhuriyeti’nin mevcut anayasasında da (1982 Anayasası) devletin birey karşısında üstünlüğünü vurgulayan bir düşüncenin varlığı görülmektedir. Yine katılımcılarda iktidara gelen hükümetlerin devleti kendi ideolojik yapılarına uygun olarak dizayn ettiğine yönelik bir anlayışın olduğu ve bu durumun “kukla” metaforuyla açıklandığı tespit edilmiştir. Bu yargıyla doğru orantılı olarak “devlet” ile “iktidar”ı aynı “şey” olarak nitelendiren bir değerlendirmeye de karşılaşılmaktadır. Ayrıca her iki gruptaki katılımcıların “devlet” kavramını İbni Haldun’un devlet teorisi (devletler de insanlar gibi doğar, büyür ve ölür) ile açıklayarak “insan” metaforunu tercih ettikleri gözlenmiştir. Bu anlamda söz konusu kavrama bilimsel bir yaklaşımı ifade eden “insan” metaforunun, “baba” metaforundan daha az tercih edildiği söylenebilir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Sosyal bilgiler ve tarih öğretmen adaylarının tarih derslerinde kullanılan kavramlara yönelik algılarının ne yönde olduğu ve bu algılarını hangi metaforları kullanarak açıkladıklarının incelendiği bu araştırma sonucunda ulaşılan en dikkat çekici sonuç, katılımcıların “demokrasi” ve “barış” kavramlarının gerektirdiği toplumsal yaşamın ütopyik bir hayal olduğuna inanmaları ve demokratik tutum ve değerlere dayalı barış ortamına ulaşılmasının mümkün olmadığı yönünde bir algıya sahip olmaları bulgusudur. Kılıç (2010) tarafından yapılan öğretmen adaylarının demokratik tutumlarındaki değişim konulu çalışma bulguları ile Sarı ve Sadık (2011) tarafından öğretmen adaylarının demokrasi algısı konulu çalışmadan ulaşılan sonuçlarda öğretmen adaylarının demokrasiye yönelik algılarının düşük düzeyde olması, farklı çalışma gruplarında benzer doğrultuda sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir.

“Savaş” kavramının salgın bir hastalık gibi yayılabilir bir özellik taşıdığına vurgu yapılması ve savaşlarda kazanan tarafın olmadığı “insanlığın kaybettiği” vurgusu da ulaşılan sonuçlardan biridir.

Katılımcıların *hâkimiyet* kavramına ilişkin algılarının hâkim (güçlü) olmanın egemen olmak anlamını taşıdığı ancak, aşırı hâkimiyet kurmanın ise her iki tarafa da zarar vereceği ve hâkimiyet sahibinin sonunu getireceğine dikkat çektikleri görülmektedirler. Yılmaz (2013) tarafından ilköğretim öğrencilerinin egemenlik (hâkimiyet) kavramına yönelik algıları üzerine yapılan çalışmada öğrencilerin egemenliğin siyasi bir kavram olduğunun farkında olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır, öğrencilerin eğitim seviyeleri yükseldikçe kavrama yönelik algılarının güncel siyasi tartışmalara göre şekillendiğini göstermektedir.

Öğretmen adaylarının “ihtilal/devrim” kavramına yönelik algılarının genel olarak olumsuz yönde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda katılımcılar, ihtilalin var olan bir düzeni bozduğu ve yeni oluşacak düzenin olumlu ya da olumsuz olacağı konusunda bir öngörünün yapılamayacağını vurguladıkları gözlenmiştir. Yine ihtilal yapmanın bir risk taşıdığı, başarılı olunamaması durumunda “hain” olarak yargılanmaya maruz kalınacağı dile getirilmiştir. Katılımcıların adı geçen kavramla ilgili olarak ihtilal sonucu yeni bir yapı meydana gelse de “öz”ün değişmeyeceğini belirtmeleri ulaşılan sonuçlardan bir diğeridir. Katılımcıların yaklaşık % 20’sinin ise “ihtilal”i “kötü gidişe son vererek yeni ve güzel bir başlangıç” şeklinde nitelendirmesi ise kavrama yüklenen olumlu algıyı açıklayan bir düşünce olarak değerlendirilebilir.

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının “zaman” kavramına yönelik algılarının genel olarak “su (dere)” metaforu üzerinde yoğunlaştığı görülmekte, benzeşim kurulan ortak nokta ise ikisinin de hızlı bir şekilde aktığı ve tersine döndürmenin imkânsız olduğu şeklindedir. Geçen “zaman”ın önemini ifade eder nitelikte “altın/para” metaforlarının geliştirildiği ve “ilaç”ların

hastalıkları tedavi etmesi gibi “zaman”ın da insanların hastalık niteliğindeki problemlerinin çözümüne yönelik bir çare olduğu dile getirilmektedir.

Katılımcılardan elde edilen veriler arasında en dikkat çekici bulgunun “devlet” kavramına yönelik olduğu gözlenmiştir. Öğretmen adayları tarafından “devlet”in gerektiğinde cezalandırıcı gerektiğinde seven bir “baba” gibi algılanmasının geleneksel Türk toplumlarındaki “devleti kutsayan” felsefi düşüncenin bir ürünü olduğu söylenebilir. Engin (2014)’in de benzer şekilde “Türklerde vatan anadır devlet baba” şeklinde dile getirdiği görüşün çalışma bulgularıyla paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının kendilerine sunulan kavramlara yönelik algılarının gruplar bazında (sosyal bilgiler ve tarih öğretmen adayları) çok fazla algı farklılığına neden olmadığı gözlenmekle birlikte tarih öğretmen adaylarının daha yaratıcı ve kavramların bilinen tanımlarının dışında onlara başka anlamlar yükleyerek çeşitli metaforlar geliştirdikleri tespit edilmiştir. Tarih öğretmen adaylarının lisans eğitimlerinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarına nispeten daha fazla ve ayrıntılı tarih dersleri almış olmalarının bu sonuç üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla eğitim fakültelerinin ilköğretim bölümlerindeki diğer anabilim dallarına oranla daha çok sayıda ve ayrıntılı tarih dersleri alan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının derste kullanılan kavramların formal/bilinen tanımlarının yanında kavramlara yönelik yaratıcı metaforlar üretmelerine yol açan algılara sahip olmaları beklenmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Akınoğlu, O. ve Arslan, Y. (2007). Türkiye’de ortaöğretim öğrencilerinin tarih kavramlarını kazanma durumu ve değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 137-154.
- Althusser, L. (2003). *Felsefe ve bilim adamlarının kendiliğinden felsefesi*. çev. A. Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Candan, A. S. (2009). Tarih derslerinde kavramlar ve öğretimi. İçinde M. Demirel ve İ. Turan (Eds.), *Tarih öğretim yöntemleri* (pp. 130-145). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çelikten, M. (2006). Kültür ve öğretmen metaforları. *Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 21, 269-283.
- Dâver, B. (tarihsiz). Savaş ve barış. [Çevrim-içi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/813/10323.pdf>], Erişim tarihi: 15.03.2014.
- Demircioğlu, İ. H. (2005). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayınları.
- Demoulin, D. F. & Kolstad, R. (2000). Assessing the gains of behavioral dynamics essential for success in a democracy for teacher education students. *College Student Journal*, 34(3), 417-422.
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Engin, A. (2014). Tarafsız bölge. [Çevrim-içi: <http://tv.cnnurk.com/video/2014/03/13/programlar/tarafsiz-bolge/berkin-elvan-a-veda/2014-03-12T2130/index.html>], Erişim tarihi: 13.03.2014.
- Er Tuna, Y. ve Mazman Budak, F. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “tarih” kavramına ilişkin algılarının mecazlar yardımıyla analizi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 609-642.
- Göçmen, D. (2010). Barış ütopyaları. *Bibliothec: Felsefe-Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 81-82.
- Gustave, L. B. (2004). *Tarih felsefesi*. çev. H. Akdeniz. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Gürşimşek, I. ve Göregenli, M. (2004). Öğretmen adayları ve öğretmenlerde demokratik tutumlar, değerler ve demokrasiye ilişkin inançlar. *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu Kitabı*, 77-85.
- Halkın, L. E. (1989). *Tarih tenkidinin unsurları*. çev. B. Yediyıldız. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Johnson, B. R. & B. Christensen, L. (2004). *Educational research: quantitative, qualitative, and mixed approaches*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Kılıç, D. (2010). Changes in democratic attitudes of trainee teachers over time”. *Social Behavior and Personality*, 38(9), 1211-1218.

- Knighth, P. (1993). *Primary geography primary history*. London: David Fulton.
- Köstüklü, N. (2001). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Günay Ofset.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2005). *Metaforlar, hayat, anlam ve dil*. çev. G. Y. Demir. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. CA: Sage Publications, Inc.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Saban, A., Koçbeker, B. N., ve Saban, A. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6(2), 461-522.
- Sarı, M. ve Sadık, F. (2011). Öğretmen adaylarının demokrasi algıları (Çukurova Üniversitesi örneği). *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 67-82.
- Savaş, E. (2003). Matematik eğitimi ile demokrasi arasındaki ilişki üzerine bir çalışma. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(11), 59-63.
- Schmitt, R. (2005). Systematic metaphor analysis as a method of qualitative research. *The Qualitative Report*, 10(2), 358-394.
- Semerci, Ç. (2007). Program geliştirme kavramına ilişkin metaforlarla yeni ilköğretim programlarına farklı bir bakış. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(40), 125-140.
- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Yargı Yayınevi
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenirlik ve Geçerlik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türköne, M. (2014, 30 Mart). Kim kazandı? *Zaman*, s. 19.
- Vella, Y. (2001). *Yaratıcı tarih öğretimi*. çev. B. Ata. *Milli Eğitim* 150: 3-5.
- Yalçınkaya, E. (2013). 8th grade students' metaphors for the concept of history. *Eurasian Journal of Educational Research*, 51, 273-290.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, K. (2013). İlköğretim öğrencilerinin vatandaşlık eğitimi ile ilgili temel kavramlara ilişkin algılarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 453-463.

Extended Abstract

Among the social sciences disciplines "history" arising from the fact that it involves abstract concepts and focuses on the past events is a scientific branch which is hard to understand. Despite the fact that the words history and past are used generally as same there is a significant difference among them. While past involves everything that happens actually history records the past, researches and investigates. Past is the reality of what happened. History is an intellectual discussion. History benefits oftenly from the concepts as power/hegemony and war and government and democracy within the intellectual discussion process that occurs over proper concepts and terms belonging to the discipline of history.

Strengthening the knowledge that is gained during the history education enables the knowledge to be used. For this the individual requires to convert the knowledge in to concepts. Concepts allow the comprehensive knowledge to become usable units. It helps the individual to establish relationships as a group existence, event and processes. From this aspect, for the forming of students' historical thoughts and understandings and its improvement primarily historical concepts are definitive. There are several methods and techniques to understand the historical terms obviously and one of them is metaphors. Metaphor is a word used for the meaning of comparison. But different things shall be compared with one another because of different kinds of reasons and different kinds of influences. Metaphors are one of the strongest tools that structure, manipulate and control our thoughts about the realization and the proceeding of the events. Within this frame the purpose of this study is to analyze the understandings of the potential history and social studies teacher candidates through metaphors.

This study has been executed through descriptive review model and is a qualitative research work. During the data acquisition and interpretation process, among the qualitative research methods patterns factual science pattern has been used. Research has been executed in 2012-2013 education term in Gazi University Gazi Education Faculty, with History Education (4th and 5th class) students and with Social Studies Education (4th class) students Departments' students of total 152 teacher candidates' attendance.

During the data acquisition process “Student Metaphors Questionnaire towards History Concepts” developed by the researcher has been used. In order to detect and percept towards the History concepts within the frame of creating metaphors with the concepts that are presented to the participants as (democracy, war, peace, hegemony, revolution/reform, time, government) for instance it has been requested the sentence “democracy is like . . . , because . . .” to be completed.

For the analysis of the data descriptive analysis and content analysis are applied together. Within the frame of the reliability study metaphors that the participants have been developed towards history concepts within similar contents have been gathered and for the generation of conceptual categories an expert support has been received and the metaphors obtained from teacher candidates have been classified. Via using the formula ($\text{Reliability} = \frac{\text{consensus}}{\text{consensus} + \text{dissensus}} \times 100$) for reliability analysis a consistency in ratio of 90% has been calculated.

The case that the “democracy concept” has been defined as “something impossible to reach”, “a tale”, “target to reach as getting to the mount Kaf”, “a dream that shall not be realized” or “utopia that its existence is dreamed only” by the participants, indicates that the belief is widespread among the participants that a life within the frame of a democratic attitude and rules is impossible. Social studies teacher candidates express with the metaphor as “a competition that the majority wins”, and history teacher candidates express with the metaphor as “water inside the glass” to indicate the danger that democratic rules and proceedings can be used by the ones who have the power in their hands as they wish. When metaphor developed towards the concept “war” are reviewed generally it has been detected that negative meanings towards the concept are seemed to be dedicated. Metaphors as “Hell”, “disease”, “disaster”, “stormy weather/night” shall be given as examples to negative content similarities that are given by the both participant parties. The case that participants from both groups define the war concept with the metaphors “infectious disease” and “virus” can be interpreted as they emphasize the widespreading characteristics of war.

The state that history teacher candidates explain the “peace” concept with metaphors “soap opera” and “utopia” indicates the perception levels that a permanent peace situation will be realized among both people and societies or among the states. It is understood that the metaphors that the participants developed towards “peace” concept are parallel to the metaphors that they have developed towards “democracy” concept regarding the presentation of content and reason. In other words according to the teacher candidates although “democratic life” and “peace state” are among the global expectations of the whole mankind it is not in reality more than a “dream” in life.

History teacher candidates attract attention to the “hegemony” with its dangerous characteristics and they mention that the extreme hegemony will bring the end of the dominant party. It shall be also seen that Social studies teacher candidates’ that produce similar metaphors with the History teacher candidates express that “hegemony” is so delicious as “a chocolate cake” but under the condition that it is consumed too much (to assert dominancy in an extreme way) it shall result in a stomachache.

It is seen that both participant groups define the “revolution” concept with both positive and negative metaphors and mostly it has been detected that very negative similarities have been generated. “Revolution” that is to be evaluated as “a destruction” is expressed as the disturbing of the existing order. Moreover the history teacher candidates emphasize that if the ones to realize the “revolution” will achieve what they aimed they shall be named as “heroes” and if they will be unsuccessful they shall be named as “traitors” and even if as a result of the revolution the new order will be mutated the core will remain the same. It can be seen that the teacher candidates use the metaphor for “time” “the water”. Their reason to emphasize this metaphor is that the ‘time’ is like a “river” it flows and it is never possible to rewind it back. Teacher candidates mostly define the “government” with the metaphor “father”. And when it is reviewed the reason they name it with the metaphor “father” the perception is like that father presents an authority in such a way that punishes in a family when it is necessary and gives love under opposite conditions and the government has the same affect on its citizens. The metaphor that reveals the perception “Government is always right and the citizens shall obey its rules” is thought to be arising from the traditional government perception of Turkish society on the background.

Kaynakça Bilgisi

Keçe, M., (2014). Tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bazı tarih kavramlarına ilişkin algılarının metaforlar yoluyla analizi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Hacettepe University Journal of Education]*, 29(4), 143-156.

Citation Information

Keçe, M., (2014). Perception analysis of history and social studies teacher candidates relation with some history concepts through metaphors. [in Turkish]. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Hacettepe University Journal of Education]*, 29(4), 143-156.